

Милева ФИЛИПОВИЋ

НОМО АСАДЕМИКУС: СОЦИОЛОШКА АНАЛИЗА УНИВЕРЗИТЕТСКОГ СВИЈЕТА

„Мислим да се данас не може разумјети шта је моћ, ни преношење моћи у свим развијеним друштвима Запада или Истока а да се не узме у обзир дјеловање школе”

Pierre Bourdieu

Од *homo academicus* су, у прошлом вијеку, били много познатији *homo economicus* (скоро два вијека) и *homo sociologicus* (од шездесетих година прошлог вијека). *Homo economicus* је појединац који доноси рационалне одлуке, способан да максимизира свој профит и анализира ситуацију и догађаје да би донио најбоље одлуке у свом интересу.

Појам *homo economicus* је главни у традицији друштвених наука и веома критикован у савременим друштвеним наукама како због теорије о рационалној акцији, тако и због опозиције са социологијом. Тако, познати писац *Критичког рјечника социологије*, Рејмон Будон, критикује уско схватање рационалности, али сматра да је потребно из економске традиције чувати идеју да је *homo economicus* рационалан. Он је одредио као рационално свако понашање за које се може прихватити објашњење: *х је имао добре разлоге да уради у*. Рационално понашање се не своди на утилитаристичко, како се често приговара економистима, већ постоји различитост могућих разлога: сем интереса, ефикасност, поштовање норми, прихватање традиције, вјеровање у теорију. По овом моделу (Boudon, R, 2002) актер у принципу сматра да има јаке разлоге да чини оно што чини и да вјерује оно што вјерује. Само у одређеним случајевима ови разлози се односе на посљедице акције, на интересе актера.

У француској социолошкој теорији је задњих 20 година веома утицајна и незаобилазна антиутилитаристичка критика теоретичара окупљених око часописа MAUSS (Mouvement Anti-Utilitarist dans les Sciences Sociales) на челу са Аленом Кајеом,¹ који су ушли у Мосово дјело заобилазном критиком *homo economicusa*. Они критикују свођење друштвених појава на дјеловање изолованих појединаца, одбијајући економски методолошки индивидуализам и асимилацију *homo sociologicusa* под хомо економицусом. Разрадили су двоструку антиутилитаристичку парадигму и парадигму дара радикализујући незаинтересованост и алтруизам *homo sociologicusa*. У њиховом виђењу друштвених односа и друштвених размјена постоје етичке и симболичке димензије циркулације добара и услуга. Могло би се рећи да им је Библија Мосов *Оглед о дару* и сматрају да се помоћу дара боље разумије не само економска већ и афективна и симболичка вриједност друштвених односа.

Идеалном типу рационалног *homo economicusa* супротставља се идеални тип *homo sociologicusa*, играча друштвених улога, Ралфа Дарендорфа. Ко намеће људима улоге? Ко их дефинише? Како се врши преображај човјека у глумца на позорници друштва? Прије него што може да игра своје улоге појединац мора да их зна, мора да их научи, да усвоји друштвене прописе да постану основа његовог понашања. Али он не интериоризује само прописе већ истовремено и санкције које контролишу његово понашање тако да имамо ефекат интериоризације: да друштво путем нас самих, наше сопствене савјести, санкционише наше понашање. Тако настаје *социолошки човјек*, играч улога, који је тако добро научио бројне улоге да је испразнио своју индивидуалност – сматра аутор *Homo sociologicusa*. *Homo sociologicus* је, са сазнајног аспекта, мјесто сусретања друштва и појединца, мјесто њиховог укрштања. Проблем односа друштва као присилне, неумољиве и наметнуте чињенице и појединца, *homo sociologicusa*, „ријешен је” по цијену губљења човјека. *Homo sociologicus* је човјек сјенка, вјештачки човјек, без аутономије и слободе тако да је социологија егзактност својих претпоставки платила хуманошћу и постала нехумана наука.

¹ Ален Каје, „О некорисности утилитаристичких друштвених наука” *Пракса*, бр. 1/1989 стр. 135-140

Њемачки социолог Питер Вајзе сматра да су homo economicus и homo sociologicus два монструма друштвених наука који оваплоћују двије крајности.

Бурдје критикује појам homo economicusa. Он сматра да су мит о homo economicusu и теорија рационалне акције парадигматски облици сколастичке илузије које наводе научника да ставља своју мисао у главу дјелујућих агенаса и да ставља у принцип њихових пракси, тј, у њихову „свијест” своје сопствене представе, спонтане или елабориране, или још горе, моделе које је он морао конструирати да укаже на разлоге њихових пракси. Видјећемо да ће Бурдје поштовати овај принцип научне мисли и да не би своју мисао и своје сопствене представе стављао у главу дјелујућих агенаса и у објашњење њихових пракси, он ће се прво усмјерити свој поглед против самог себе и својих сопствених ограничења, тј. против хомо ацадемицуса.

Пјер Бурдје је велики мислилац XX вијека, али је његово дјело код нас мало познато. Његова књига *Homo academicus* је „опасна књига”, „књига за спаљивање”. То је књига о универзитетском свијету Француске, утемељена на емпиријском истраживању, која је објављена скоро двадесет година пошто је написана, тек 1984. г.

Зашто „књига за спаљивање”? Зато што је то полемика научног ума против самог себе, против својих сопствених ограничења. У једном интервјуу Бурдје каже да се често питао последице *Homo academicusa*, како може оно што је казао и што сви знају да изазове један такав скандал? (Bourdieu, P. 1996) А другом приликом на питање да ли је насловом књиге *Homo academicus* хтио да залијепи етикету на оне који га производе, Бурдје одговара: „Да, потпуно. Ви сте можда читали ону новелу од Давида Гарнета (David Garnett) „A Man in the Zoo” која казује причу о једном младом човјеку који се свађа са својом пријатељицом у току једне посјете зоолошком врту. Очајан он пише директору, у једној врсти самоубилачког чина, да му предложи сисара који недостаје његовој колекцији: себе самог. Стављају га у кавез поред шимпанза, са етикетом на којој пише, цитирам напамет: „*Homo sapiens*”. Овај примјерак је предложио John Cromantie, Esquire. Моле се посјетиоци да не иритирају хомо сапиенса личним примједбама. „У основи је то оно што сам ја урадио и помало, оно што сам желио да напишем на етикету.” (Bourdieu, P. 1989)

У овој социолошкој анализи универзитетског свијета Бурдје каже да се налази у ситуацији превареног преваранта. Њоме он жели да разочара очаране интелектуалце, да обори на земљу *homo academicusa*, класификатора међу класификаторима, у његова сопствена класирања.

ТЕШКОЋЕ СВАКОГ НАУЧНОГ ДИСКУРСА О ДРУШТВЕНОМ СВИЈЕТУ

Предмет истраживања је универзитетски свијет, у који је аутор, научник, ухваћен. Пошто му је тај свијет тако близак, неизбјежан је сусрет са извјесним бројем темељних епистемолошких проблема да би се објективно разумио свијет у којем се живи, логика тог разумијевања и оно што ту логику дијели од практичног разумијевања. (Bourdieu, 1984: 31-32)

Претјерана блискост са предметом истраживања би била прва епистемолошка препрека која угрожава објективност. Да би постале, биле објективне и да би се исчупале из релативизације друштвене науке, социологија нарочито, треба себе да узму за предмет испитивања, да објективизирају субјект објективизације.

Социолог се такође сусреће са чињеницом да је социолошко знање увијек изложено опасности да се сведе на здраворазумско знање, а научан језик на обичан језик. Дистанцу између ове двије врсте знања уводи сазнајни рез и научна конструкција. Здраворазумско знање мијеша појединца који је конструисан научним радом (епистемичког појединца) и емпиријског појединца. Оно чини да ишчезне све што разликује научну објективност. Томе доприносе и неспоразуми и тешкоће преношења научног дискурса кад читалац исказе научног језика преноси у обичан говор. На граници између научног и здраворазумског знања кампују есејисти, журналисти, универзитетлије новинари и универзитетски новинари који имају интереса да сруше ту границу и да негирају оно што дијели научно и обично знање. Социологија се може изборити са здраворазумским критеријима под условом да их изричито узме за предмет умјесто да их пусти да се уведу у научни дискурс. (Bourdieu, 1984: 25)

И вријеме је епистемолошка препрека која такође утиче на објективност научног знања социологије. Употреба времена утиче на епистемолошки статус дискурса. Историчару се лакше него социологу признаје објективност, јер прошло вријеме увијек

објективизира догађај одвајајући га од садашњег времена. Временска дистанца има врлину да неутрализује, али у случају социологије ми смо увијек на врелом терену: они о којима причамо су живи. (Bourdieu, 1988: 4) Социологија трпи једну врсту сталног доказивања и мора непрекидно да правда своје постојање, те не може никада сматрати своју егзистенцију стеченом. Али, с друге стране временски размак између истраживања и публиковања ове књиге, може дозволити читаоцу да верификује, полазећи од промјена које су у том размаку настале, истинитост у моменту читања.

Треба истаћи такође да Бурдје појмовима даје временски смисао, а не интемпоралну бит или суштину, и да је за њега појам релативан условљен процедурама објективизације (Pinto, L., 2002: 25), што представља посебну сазнајну тешкоћу за читаоце његовог дјела.

УНИВЕРЗИТЕТСКО ПОЉЕ И НАУЧНИ ХАБИТУС

Друштвени свијет у савременим друштвима се јавља Бурдјеу као подијељен на поља. Поље је простор у којем постоје односи моћи, хијерархије, владајући и потчињени, невидљиве структуре и монополи, мјеста на којима се концентрише симболички капитал. За разлику од марксиста Бурдје не сматра да се друштвени сукоби могу свести на класне сукобе, већ сукоби у сваком друштвеном пољу налазе своје поријекло прије свега у хијерархији поља и темеље се на опозицији између владајућих и потчињених актера.

Универзитетско поље је систем објективних друштвених односа између положаја који су стечени помоћу претходних борби у конкуренцији за монопол научног ауторитета. Универзитет је поље моћи у којем се води борба за стицање научног капитала. Борбу воде научници као компетентни саучесници. У њему постоје различите моћи које су истовремено и конкурентске и комплементарне. Оно је поље моћи које има своју сопствену логику. У њему постоје друштвене опозиције које се у случају француских универзитета дугују чињеници да су универзитетским пољем дуго владале вриједности литерарног поља. Ове опозиције функционишу као „епистемолошки парови” и спречавају да се запази да оне налазе најдубље оправдање код супротстављених саучесника. (Bourdieu, 1984: 149) За свако од ових поља важи структурна опозиција између научне и друштвене компетенције, односно између научне и темпоралне

моћи. Научна моћ је много постојанија од темпоралне универзитетске моћи која је више везана за положај него за њеног носиоца.

Опозиција између научне и друштвене компетенције се налази у средишту сваког факултета који су временски владајући и мјесто је сучељавања између два конкурентске принципа легитимације (Bourdieu, 1984: 84). Први принцип легитимације је чисто временски и политички, и он одређује хијерархију факултета зависно од времена и политике. Постоје факултети научно подређени, али временски владајући. У временски владајуће факултете Бурдје убраја правни и медицински факултет. „Многи професори права врше функције експерата или консултаната јавних или приватних органа, националних или интернационалних, професори права, три четвртине поријеклом из буржоазије, кумулирају чешће него професори наука или књижевности функције власти у политичком, или чак у пословном свијету.” (Bourdieu, 1984: 74-75) Бурдје подсјећа на то да Кант прави разликовање између двије врсте факултета: с једне стране три супериорна факултета који су способни да обезбиједу влади „најјачи и најтрајнији утицај на народ” и који су од ње најдиректније контролисани и мање аутономни, задужени да формирају и контролишу практичне употребе и обичне кориснике знања. С друге стране, „инфериорни факултети” који немају никакву темпоралну ефикасност су препуштени „сопственом уму научног свијета” било да се ради о историјским или емпиријским наукама или о чисто рационалним (математика, чиста филозофија). Факултети супериорни у политичком поретку имају функцију да формирају агенсе способне да без дискусије и оклијевања, примјењују законе одређеног друштвеног поретка. Није случајно, каже Бурдје, да је правни факултет био тако спор да одбаци спољне знаке положајног ауторитета статусне моћи: хермелин и тогу као инструменте неопходне да репрезентују ауторитет текстова и њихових тумача, који су били дио производње права. Склоност да се привилегују друштвене функције универзитета у односу на чисто научне, да се на примјер да примат „формирању кадрова нације” над напредовањем научног знања, расте када се иде од факултета наука ка правним и медицинским факултетима. У свјетлости ових разлика боље се разумије право значење политичких разлика између факултета које се може успоставити на основу јавних информација или добити директно од професора.

Опозиција коју је Кант успоставио између двије категорије факултета налази своје остварење и своје границе и у односу између правних дисциплина и дисциплина друштвених наука. Факултети друштвених наука који су темпорално инфериорни мало-помало су дошли дотле да им се оспорава легитимни дискурс о друштвеном свијету.

Овакво супротстављање науке и друштвене респектабилности упућује на разлике уписане у објективност институционалних положаја, на њихову зависност или независност према темпоралним моћима и на разлике у хабитусима научника (у диспозицијама агенаса) да ли су мање или више склони конформизму или раскиду, потчињавању или превазилажењу. Научна и стручна компетенција би се препознале у различитим облицима опозиције и између факултета и између дисциплина.

Научно поље је претпоставка за формирање научног хабитуса. У научном хабитусу се налазе диспозиције које научник стиче на свом научном путу у својој дисциплини. Те диспозиције су научници утјеловили у свој начин научног мишљења, опажања и вредновања, и приликом научног истраживања када конструишу свој предмет проучавања тај хабитус има одређујући утицај на становиште са којег научник полази и како тај предмет разматра и разумије, зато је потребна полемика против самог себе, зато је потребно рећи ће Бурдје на својем задњем предавању на Француском колеџу да научник окрене научни поглед на себе. Треба освјетлити оно што је скривено, што измиче погледу науке, јер се сакрива у самом погледу научника: несвјесно трансцендентално. Овај систем диспозиција, ове друштвене наочари које ми имамо усмјеравају наше изборе, као нпр. избор научне дисциплине, предмета истраживања, теме за докторску тезу и др.

Које су детерминанте формирања хабитуса, односно шта у друштву одређује, детерминише, шансе да се заузму положаји у универзитетском пољу, да се дође до школског успјеха, економског, културног и социјалног капитала? То су: 1. социјално поријекло (професија оца, географско поријекло, поријекло породичне религије), 2. школске детерминанте, тј. превођење наведених детерминанти (под бр. 1.) у школски успјех² 3. капитал универзи-

² О томе како школа легитимише, одржава и репродукује друштвене неједнакости у књизи која је Бурдјеа учинила познатим и ван граница Француске: Pierre Bourdieu et Jean-Claude Passeron, *Les héritiers* (les étudiants et la culture), 1964. Les Éditions de Minuit, Paris

тетске моћи (положај декана или директора института, припадност жиријима...), 4. капитал научне моћи (управљање неким истраживачким организацијама, научним часописом, учешће у комисијама и савјетима), 5. капитал научног престижа (одликовања, превод на стране језике, учешће на међународним колоквијима, цитирања...) 6. капитал интелектуалног реномеа, познатости, угледа (помињање у Ларусу, појава на телевизији, сарадња у дневним новинама, интелектуалним часописима, чланство у редакцији часописа), 7. капитал политичке и економске моћи (упис у *Ко је ко*, припадност министарским кабинетима, предавање у школама моћи и 8. политичке диспозиције у ширем смислу. (Bourdieu, 1984: 60-61).

Структура расподеле или дистрибуције различитих врста моћи је тијесно повезана са временом. Због чињенице да је за акумулацију универзитетског капитала потребно вријеме положаји моћи се хијерархизују и одвајају помоћу времена. Репродукција хијерархије универзитетских звања претпоставља одржање размака, или ред сукцесија. У универзитетском пољу постоји борба свих против свих коју успоставља стална конкуренција између оних који су једном ушли у поље и који имају такмичарске диспозиције које се истовремено траже и учвршћују трком у пољу. Та борба самом својом логиком доприноси репродукцији поретка тог поља као система временских сукцесија. Вјежба академске моћи претпоставља способност да се манипулише временом других или ритмом њихове каријере, да се убрза или успори одбрана тезе, публикавање чланака или дјела, избор у универзитетско звање. Функција тезе је да преко ње професор апсолутно контролише приступ самој могућој позицији професора на факултету. Патрони, како их назива Бурдје, морају остварити оптимум између бриге да држе што је могуће дуже своје пулене да не дођу сувише брзо до независности и, с друге стране, да их „гурају” довољно да их не разочарају и потврде своју моћ, потврђујући тиме и моћ патрона. Ова моћ врши се често уз саучесништво оних над којима се врши. У Њемачкој се ментор докторске тезе зове „Отац доктора”. И овдје капитал иде на капитал: постоји тијесна повезаност између универзитетског капитала који посједују различити ментори и броја и квалитета њихових клијената, што представља манифестацију њиховог симболичког капитала. Сам бр. теза којима управља довољан је у разним дисциплинама да разликује „велике” менторе. Не могу се потпу-

но разумјети појаве концентрације универзитетске моћи а да се не узме у обзир допринос претендената на ту моћ.

Универзитетско поље је тржиште на којем се стиче и размјењују многе од ових набројаних врста капитала. Али се не ради о економском већ о тржишту симболичких добара у којем произвођач за клијенте има скуп својих конкурената. Ова тржишта осигуравају културним производима и њиховим ауторима материјалне и симболичке профите, друштвену видљивост, реноме. (Bourdieu, 1984: 209)

Универзитетски капитал се добија и одржава кроз заузимање положаја који дозвољавају да се влада другим положајима и онима који их заузимају. То је симболички капитал који припада економији симболичких добара. Као и симболички капитал у преткапиталистичком друштву и кумулација специфичног капитала академске власти тражи да се плати својом личношћу, тј. својим временом да се контролише мрежа институција у којима се акумулирала и врши универзитетска моћ да уђе у размјене. Даровање времена, које имплицира учешће у церемонијама, скуповима, представама, најстроже је потребан услов за акумулацију ове посебне врсте симболичког капитала, који је репутација универзитетске часности. Различитим врстама капитала одговарају различити облици алокације времена: с једне стране, они који улажу нарочито у рад акумулације универзитетског капитала (лични рад посвећен курсевима, уџбеницима, енциклопедијама, рјечницима,) а с друге, они који улажу у рад представљања, маркетинга (вишеструке промоције једне књиге), који доприноси акумулацији симболичког капитала.

Моћ над инстанцама репродукције универзитетског тијела осигурава његовим имаоцима статутарну власт која је више везана за хијерархијски положај него за посебна својства дјела или личности. Овдје иде капитал на капитал: заузимање положаја које имају оправдава заузимање нових, јачих положаја. Неки чланови интелектуалног или универзитетског поља могу вршити огромну моћ контроле и цензуре на читавом универзитетском пољу. Кумулирање контролних положаја услов је за размјену услуга између моћних. Циркулација учињених услуга ријетко добија видљиви облик директне и непосредне размјене. Тако препорука од X за Y може бити плаћена повратно приказом у часопису или недјељнику. Логика размјена у које улазе универзитетлије при избору комисије за тезе, редакционих одбора или комисија добија облик врзиног кола обавеза које проузрокују обавезе, једне растуће акумулације моћи.

Реконструкција тих мрежа солидарности и циркулације размјена се не може урадити а да се не изложиш оптужби за полицијску инквизицију. (Bourdieu, 1984: 158)

Ова научна анализа о структурној опозицији између темпоралне, или универзитетске, временски ограничене моћи и научне моћи у универзитетском пољу довела је Бурдјеа до формулисања закона ждановизма „... по којем, они који су највише лишени специфичног (научног МФ) капитала, тј. најмање истакнути према чисто научним критеријима, настоје да се позивају на спољашње моћи, да се учврсте и евентуално тријумфују у њиховим научним борбама...” (Bourdieu, 2002: 11) Научнике лишене научног капитала Бурдје назива престижним кумулантима, а друге, научнике истакнуте према научним критеријима, посвећеним јеретицима. Ови други имају маргинални положај било какав да им је научни престиж „Интелектуалци су наивни, они су значајнији него што то вјерују. Мислим, на примјер, на Луја Алтисера. Тај човјек је у Француској био веома утицајан и зачуђујуће³ је констатовати кроз његову аутобиографију колико је био слијеп према самом себи”. (Bourdieu, 1996)

Престижни кумуланци су сви они којима се жури да скрате вријеме дугог рока, који су изабрали производњу симболичког капитала на кратак рок, чија граница је чланак у дневним новинама и који дају приоритет маркетингу и комерцијализацији на рачун производње. Њима новинарство нуди прибјежиште и пречице. Оно дозвољава да се брзо попуни растојање између нивоа аспирација и нивоа њиховог остварења. (Bourdieu, 1984: 148)

Дјеловање овог закона је ограниченије у аутономним научним пољима. „Вјерујем да треба бранити све што може допринијети порасту аутономије интелектуалног свијета. Због цјелине разлога које објашњавам у *Homo academicus* та аутономија је све више угрожена политичким и новинарским моћима. А то има за посљедицу, у више него једном случају, да интелектуалци немају друге солуције до да се повуку из игре.” (Bourdieu, 2002: 189) „Политичари воле само мртве научнике. Служили су се мојим радовима да оправдају мјере које немају никакве везе са њима и, свакако, као да су они били производ аутора прошлости којему се не може поставити питање да се тражи његово мишљење”. (Bourdieu, 2002: 195)

³ Мене је заиста зачудила чињеница де се његов кабинет на *École Normale Supérieure* налази у једном углу испод степеништа.

Студенти играју одређену улогу у унутрашњим борбама, у универзитетском пољу. Професори их понекад укључују у своје стратегије за добијање престижа. Прилив студентске клијентеле утиче на промјену односа снага између факултета. Нагли и брзи пораст студентске популације има за директну посљедицу значајан пораст мјеста која се нуде на факултету и убрзање каријере наставника средњих година који су стекли титуле доктора.

ЕПИСТЕМОЦЕНТРИЗАМ

„Интелектуални живот је мјесто, као и сви остали друштвени простори, национализама и империјализама а интелектуалци преносе, скоро толико колико и други, предрасуде, стереотипе, усвојене идеје, веома сумарне и веома просте представе, које се хране догађајима из свакодневног живота, неразумијевањима, неспоразумима, увредама.” (Bourdieu, 1989) Зато се успостављање правог научног интернационализма не може вршити сâмо. У међународним размјенама логика лаиссер-фаире доводи често до тога да циркулишу најгоре идеје и да се спречава да циркулише најбоље. Зато Бурдје предлаже програм за фаворизовање интернационализације интелектуалног живота, јер ништа није погрешније од вјеровања да је интелектуални живот спонтано интернационалан. У овом програму он указује да су међународне размјене потчињене извјесном броју структурних фактора који су генератори неспоразума. Наиме, много неспоразума у међународној комуникацији долази од чињенице да текстови не доносе свој контекст са собом: „Чињеница да текстови циркулишу без свог контекста, да они не доносе са собом поље производње – да употријебим мој жаргон – чији су они производ и да их примаоци, будући да су и они сами уметнути у поље производње које је различито, тумаче у функцији структуре поља пријема, проузрокује значајне неспоразуме.” (Bourdieu, 1989).

Преношење или трансфер једног националног поља на друго врши се кроз серију друштвених операција: операцију селекције (шта се преводи, ко преводи; ко публикује) операцију маркирања кроз издавачку кућу, колекцију, преводиоца и писца предговора, (који дјело представља кроз сопствену визију и проблематику уписану у поље пријема), најзад операцију читања (читаоци примјењују на дјело категорије перцепције и проблематике које су производ различитог поља производње).

Селекције онога шта ће се превести се често врше на основу сличности положаја у различитим пољима и сличности стилова и интелектуалних пројеката, тј, кроз темпоралну моћ и кроз размјене које се успостављају између посједника значајних академских положаја. Дobar дио превода може бити схваћен само ако их поново смјестимо у сложену мрежу међународних размјена између посједника владајућих академских положаја, размјене позива, титула почасних доктора итд. Страни аутори су често врло инструментализовани употребни предмет. Може се на пр. служити страним научником да се смањи важност националних. Тако је Хајдегер послужио у Француској да дисквалификује Сартра.

Послије селекције постоји маркирање које у неку руку довршава рад. Требало би направити једну компаративну социологију предговора. Предговори су типични акти преношења и присвајања симболичког капитала. Смјер у којем циркулише симболички капитал није исти, и писац предговора се жели идентификовати са аутором. Леви – Строс је написао предговор за Мосово дјело помоћу којег присваја симболички капитал аутора *Оглед о дару*. (Bourdieu, 1989) На крају увезени текст прима нови знак, марку, која је означена на омоту.

КРИТИЧКИ ОСВРТ

Прво бих рекла, упрошћено, да сваки од ове три познате научне конструкције, три идеалтипске појма: рационални *homo economicus*, *homo sociologicus* – играч улога и посједник положаја – *homo academicus*, имају своје поље производње, своје тржиште и своју врсту капитала. Зависно од тога да ли се ради о економском, културном, социјалном, симболичком капиталу, међусобно су веома повезани и испреплетени у економији симболичких добара, и у том смислу Бурдје превазилази опозицију између ових појмова.

Због утицаја у друштвеним наукама Бурдјеово дјело је било предмет многих критика, од којих је најчешћа критика његовог детерминизма у хабитусу и сувише комплексна, езотерична, употреба језика, која се дугује његовом настојању да успостави разлику између обичног и научног говора, на чему се нећу задржавати.

Тако нпр. Pierre Favre⁴ сматра да су Будоново и Бурдјеово схватање *homo economicus* блиски јер Будонов рационални актер, чије

⁴ Који ми је препоручио да преведем за наше студенте уџбеник социологије *Éléments de sociologie* од Хенри Мендрас

је понашање условљено логиком ситуације, није слободан и да је сличан је детерминизму Бурдјеовог агенса, као и зато што су оба социолога конструктивисти

У задњој фази свога рада Бурдје се политички ангажовао, истичући да је погрешно био жртва неутралности науке и да се не може говорити о друштвеном свијету а да се не дјелује политички, истовремено настављајући да се бори против утицаја новинара на живот интелектуалаца и и политику.

Указала бих на Бурдјеово исправљање појма поља, које помиње у свом задњем курсу и његово схватање научне објективности и епистемоцентризма.

Код нас кад се говори о универзитету користи се појам академске или пак научне заједнице. Бурдје користи појам поља. Кунов појам научна заједница је у широкој употреби у епистемологији природних и друштвених наука. Као посебан начин означавања научног свијета, он се односи на групу чији су чланови уједињени циљем и заједничком научном културом. Научну заједницу чине научници који дијеле исту научну инфраструктуру знања, исте научне вриједности, норме (научни етос), појмовну концептуализацију. А научно поље је систем објективних друштвених односа између положаја који су стечени помоћу претходних борби у конкуренцији за монопол научног ауторитета

Појам поља је Бурдјеу дозвољавао да се раскине са идејом „чисте” науке, која се развија по унутрашњој логици и са идејом научне заједнице. Он је био визија научног свијета као рата свих против свих. Бурдје сада прихвата да појам „заједнице” означава један други аспект научног живота: они који су ангажовани у научном пољу могу под одређеним условима добити инструменте као што су научне институције, корпоративне организације, дисциплинарна поља која функционишу нешто као заједница управљајући дијелом заједничких интереса и ослањајући се на заједничку културу. Да се разумије како заједница функционише треба узети у обзир положаје у пољу оних који је чине и који њом управљају. Односно појам поља и заједнице су утемељени у два принципа доминације темпоралном и интелектуалном. Темпоралне власти су на страни логике заједништва, тј, управљања јавним пословима (Bourdieu, P., 2001: 93) док је поље подређено притисцима споља и настањено тензијама.

Али је ово исправљање на задњем курсу ипак остало недоречено. Мислим да је научна заједница појам – епистемолошки оквир

у којем и хабитус добија смисао, посебно његов историјски трансцендентал. Није тешко уочити да, ако научну заједницу чине научници који дијеле заједничку научну културу, нарочито дисциплинарну инфраструктуру знања, исте заједничке вриједности, научне праксе, методе и норме су и посједници, чувари и преносиоци неких заједничких диспозиција научног хабитуса Међутим, Бурдје заједници даје институционални смисао и темпоралну моћ.

Објективност научног знања социологије се не може осигурати аутоанализом посебно ако се има у виду трајност диспозиција научника Рекла бих да је у овом објашњењу остало нејасно како се може аутоанализом мијењати дисциплинарни диспозитив научника као структура дугог трајања. Да ли је довољно освијестити то историјско несвјесно, тај историјски трансцендентал? Или, нпр., ако је у научном хабитусу „доксозофа” или научника посједника темпоралне моћи политички аргумент значајнији од научног, како он да објективизира свој тако идеолошки утјеловљен хабитус у дисциплинарном научном пољу у којем је надмоћнија управљачка моћ? Аутономијом научног поља? Извјестан напредак ка више знања каже Бурдје у интервјуу „Путеви знања” је могућ под условом да се не може научни аргуменат укинути политичким аргументом: „Релативно аутономно научно поље способно да успостави привремене истине које се могу одбранити верификацијама је оно поље у којем ова врста ударца није могућа.” (Bourdieu, P., 1988)

Али социологији увијек пријети рад њеног несвјесног хомо академикуса или епистемоцентризма. Епистемоцентризам је илузија која се састоји у примјењивању на друге не само категорија мишљења које су саставни дио нашег академског „менталитета”, већ би се могло рећи да уводи у социологију *homo academicusa* као претходника сваке социологије. (Bourdieu, P., 2004)

Ако би кроз Бурдјеове инструменте анализе, појмове и индикаторе хтјела да разумијем наше универзитетско поље онда би се морала суочити са многим сазнајним тешкоћама. Идеје не носе са собом поље производње чији су производ те је тешко примијенити научну анализу једног или више старих универзитета у одређеном веома различитом и удаљеном времену на наше друштво и наш универзитет и извршити „денационализацији” категорија мишљења као први услов једног правог интелектуалног универзализма, како би рекао Бурдје.

Па ипак, и поред бројних тешкоћа, то се већ ради у европком простору друштвених наука. Инспиришући се Бурдјеовим програмом 2004. године је организована мрежа Простора европских друштвених наука, пројекат *ESSE (Espace des Sciences Sociales Européen)* чија је једна од амбиција да успостави компаративни поступак фаворизујући прије свега дисциплинарна објашњења својствена друштвеним наукама и инспиришући се поступком који је предложио Пјер Бурдје. Тема првог колоквија ESSE-а била је „академско несвјесно” с циљем да се изврши објективизација наших сопствених средстава за разумијевање свијета. Ради се о једном изазову за друштвене науке да први пут у својој историји имају на располагање колективно средство за објективизацију сопствених пракси, Бурдјеову рефлексивну објективизацију.

ЛИТЕРАТУРА

Boudon, Raymond, (2002) „Utilité ou rationalité? Rationalité restreinte ou générale?”, *Revue d'Économie politique* 112, pp. 754-772

Bourdieu, P. avec Passeron, J. C. (1964), *Les héritiers* (les étudiants et la culture) Éd. De Minuit, Paris

Bourdieu, Pierre, (1975), „La spécificité du champ scientifique et les conditions sociales du progrès de la raison”, *Sociologie et sociétés*, VII, 1, p. 91-118

Bourdieu, Pierre, (1983), „Ce que peut faire la sociologie” (http://www.remue.net/cont/bourdieu_02.html) pp. 1-11 (en word)

Bourdieu, Pierre, (1984) *Homo academicus*, Les Éditions de Minuit – Le sens commun

Bourdieu, Pierre. (1988) Entretien avec l'historien Roger Chartier, diffusé dans *Les chemins de la connaissance*, (partis: 1, 2,3,4,5, Sociotoile)

Bourdieu, Pierre, 1989, „Les conditions sociales de la circulation internationale des idées” (<http://www.espace.org/bourdieu-1.php>) publié en 1990 dans les *Cahiers d'histoire des littératures romanes* (14 année, 1-2, p. 1-10)(Entretien De Didier Éribon avec Pierre Bourdieu in *Le Nouvel observateur*, 9-15 mars 1989. pp. 80-82)

Bourdieu, Pierre, (1996), „Qui suis-je?”, Intervju Isabelle Graw sa P. Burdjeom, *The Thing*,

Bourdieu, Pierre (2001), *Science de la science et réflexivité*, Raison d'agir., Paris,

Bourdieu, Pierre, (2002), „Université: les rois sont nus” *Interventions 1961-2001*, Sciences sociales et action politique, Contre-feux, Agone, pp. 189-198

Bourdieu, Pierre, (2004), „Marcel Mauss aujourd'hui”, *Sociologie et sociétés* vol. 36, n° 2

Colloque „La circulation internationale des idées: producteurs, vecteurs, modalités” Paris, 23-24 juin 2006

Caillé, Alain (2005) „Introduction: A contre-destin” u *Dé-penser l'économique. Contre le fatalisme*, La Revue du MAUSS

Dahrendorf, Ralf, (1989) *Homo sociologicus*, превод Данило Мркић, Градина, Ниш

Pinto, Louis-Rosat, Jean-Jacques, 2005 „Bourdieu et la science de soi” – L'entretien, *l'Humanite*: 05 juin 2005

Spire, Arnaud, 1998, „Qui a peur de la sociologie de Pierre Bourdieu?”, *Culture*, 10. septembre 1998

Weise, Peter, (1989), „Homo economicus und homo sociologicus: Die Schreckenmänner der Socialwissenschaften” *Zeitschrift für Sociologie* 148-161. Перевод В. И. Рубцова у *Thesis*, 1993 вып. 3, пп 115-130

Mileva FILIPOVIĆ

HOMO ACADEMICUS: L'ANALISE SOCIOLOGIQUE DU MONDE UNIVERSITAIRE

Resumé

L'objet de cet article est de mettre en evidence quelques questions du *monde universitaire* de Pierre Bourdieu. Ce sont d'abord les difficultés de chaque discours scientifique sur le monde sociale auxquelles nous avons retenu notre attentions. Ensuite, les concepts: le champs et l'habitus, la concurrence des agents collectifs compétents dans le champs scientifique, l'epistémocentrisme, la rectification de la notion du champs scientifique et objectivisation de savoir des sciences sociales avec l'autoanalyse sociologique. Le monde universitaire est compris comme un champ hiérarhisé dans lequel s'affrontent plusieurs pouvoirs spécifiques, surtout le pouvoir temporel et le pouvoir scientifique.